

УДК 338.48

DOI: <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2024-1-7>

Юхновська Ю.О.

доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту та туризму
Комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1643-0825>

Діденко А.В.

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та туризму
Комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1136-403X>

Риженко О.М.

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та туризму
Комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4455-4542>

Омельчак Г.В.

старший викладач кафедри менеджменту та туризму
Комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3373-8944>

Корнелюк Б.В.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4162-0495>

Yukhnovska Yuliia

Doctor of Economic Sciences,
Head at the Department of Management and Tourism
Municipal Institution of Higher Education
«Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy»
of Zaporizhzhia Regional Council

Didenko Anastasiia

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department of Management and Tourism
Municipal Institution of Higher Education
«Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy» of
Zaporizhzhia Regional Council

Ryzhenko Oleksiy

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department of Management and Tourism
Municipal Institution of Higher Education
«Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy»
of Zaporizhzhia Regional Council

Omelchak Hanna

Senior Instructor at the Department of Management and Tourism
Municipal Institution of Higher Education
«Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy»
of Zaporizhzhia Regional Council

Korneliuk Bohdan

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
at the Department of Social Sciences and the Humanities
Municipal Institution of Higher Education
«Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy»
of Zaporizhzhia Regional Council

АНАЛІЗ ТА ВПЛИВ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ НА РОЗВИТОК РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

ANALYSIS AND THE INFLUENCE OF THE RUSSIAN INVASION ON THE DEVELOPMENT OF RECREATION POTENTIAL IN UKRAINE

Для вивчення сучасних тенденцій та практик дослідження розвитку рекреаційного потенціалу областей України було проведено огляд літератури та досвіду багатьох країн світу з цього питання, що свідчить про те, що туризм є не тільки джерелом здоров'я населення, але й джерелом отримання доходів і несе значний вклад у забезпечення стабільного розвитку областей країни. В роботі наведено аналіз наявного рекреаційного потенціалу туристичної галузі України, територія України має вигідне економіко-географічне розташування, володіє сприятливими кліматичними умовами, має вихід до Чорного та Азовського морів, де здійснюється майже цілорічно навігація, сусідами є розвинені країни, що сприяє розвитку рекреаційного потенціалу туристичної галузі. Проаналізовано Західно-Причорноморський район України (Одеська область, Миколаївська область), Карпатський регіон, Придніпровський район (Дніпропетровська та Запорізька області); Подільський туристичний район (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька області); Північно-Східний туристичний район (Харківська, Полтавська та Сумська області), Столичний район (Київська, Житомирська та Чернігівська області) та Центральний район (Черкаська та Кіровоградська області). В дослідженні надана характеристика рекреаційного потенціалу туристичної галузі України. В статті досліджено наслідки атак російськими окупантами, які значно пошкодили рекреаційні об'єкти України, а саме: історії, культури, природи, що стає загрозою для розвитку збалансованого потенціалу рекреаційного потенціалу країни. Проаналізовано збитки внаслідок руйнувань або знищення російськими загарбниками української культурної спадщини, кількість зруйнованих російськими окупантами об'єктів культурної спадщини в областях України. Досліджено рекреаційний потенціал туристичної галузі тимчасово окупованих територій України. Проаналізовано надходження до державного бюджету від туристичної галузі України за перші три місяця 2021–2023 рр., надходження до державного бюджету за КВЕД у галузі туризму та податкові надходження від представників туристичної галузі за регіонами України за 10 місяців 2021–2023 рр.

Ключові слова: рекреаційний потенціал, район, туристична галузь, ресурси, послуга, потреба, турист.

In order to study modern trends and research practices in the development of the recreational potential of the regions of Ukraine, a review of the literature and the experience of many countries of the world on this issue was conducted, which shows that tourism is not only a source of public health, but also a source of income and makes a significant contribution to ensure the stable development of the country's regions. The work provides an analysis of the existing recreational potential of the tourism industry of Ukraine, the territory of Ukraine has a favorable economic and geographic location, has favorable climatic conditions, has access to the Black and Azov seas, where navigation is carried out almost all year round, neighbors are developed countries, which contributes to the development of the recreational potential of the tourist industry. The Western Black Sea region of Ukraine (Odesa region, Mykolaiv region), the Carpathian region, the Dnipro region (Dnipropetrovsk and Zaporizhzhia regions) were analyzed; Podilsky tourist district (Vinnytsia, Ternopil, Khmelnytskyi regions); North-East tourist region (Kharkiv, Poltava and Sumy regions), Capital region (Kyiv, Zhytomyr and Chernihiv regions) and Central region (Cherkasy and Kirovohrad regions). The study provided a description of the recreational potential of the tourism industry of Ukraine. The article examines the consequences of attacks by the Russian invaders, which significantly damaged the recreational facilities of Ukraine, namely: history, culture, nature, which becomes a threat to the development of the balanced potential of the country's recreational potential. The damage caused by the destruction or destruction of the Ukrainian cultural heritage by the Russian invaders, the number of cultural heritage objects destroyed by the Russian invaders in the regions of Ukraine was analyzed. The recreational potential of the tourist industry of the temporarily occupied territories of Ukraine was studied. Revenues to the state budget from the tourism industry of Ukraine for the first three months of 2021–2023, revenue to the state budget for KVED in the tourism industry, and tax revenues from representatives of the tourism industry by regions of Ukraine for 10 months of 2021–2023 were analyzed.

Key words: recreational potential, district, tourist industry, resources, service, need, tourist.

Постановка проблеми. Розвиток туристичної діяльності тісно пов'язаний із змінами пріоритету рекреаційних потреб, способів їх задоволення та територіальною організацією, має вплив на розвиток інших галузей економіки та спрямований на покращення інфраструктури регіонів країни. Туризм є масовим явищем, і якщо грамотно проаналізувати рекреаційні туристичні ресурси, а особливо природно-рекреаційні, то це призведе до розумної політики та цілеспрямованих дій у галузі туризму. Регіональний аспект у цій сфері має вагоме значення, тому що розвиток туристичної діяльності залежить від соціокультурних, економічних та природних умов на цій території. Удосконалення туристичної індустрії не повинно негативно позначатися на стані навколишнього середовища та не призводити до згладжування культур.

Дослідження рекреаційного потенціалу, основних тенденцій і факторів, що визначають його подальший розвиток, безперечно, є важливим для багатьох суб'єктів господарювання в регіоні та за його межами. Зокрема: для інвесторів – це виявлення основних передумов ведення рекреаційного бізнесу в регіоні, виявлення зацікавленості органів влади та пошук можливих партнерів для спільної діяльності; для різних фондів, об'єднань, аналітичні дослідження стають базою для обґрунтування можливості надання фінансової допомоги для отримання регіоном певного грантового трансшу; дозволяє органам влади різних рівнів визначити пріоритетні напрямки та об'єкти рекреаційної сфери, інвестиційні вкладення, які через деякий час зможуть принести значні асигнування до місцевого та державного бюджету, а також сприятиме активізації рекреаційної діяльності; для рекреантів-можливість споживання нових рекреаційних продуктів, які можуть бути сформовані у процесі розвитку рекреаційного потенціалу регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню розвитку рекреаційного потенціалу в Україні приділяли свою увагу вітчизняні та закордонні фахівці та науковці, зокрема Я.К. Трушиньш [1], П.Ф. Коваль, Г.П. Андрєєва [11], Г.В. Горин [3], Т.І. Ткаченко, К.О. Соколова [17], Н.В. Шабаліна [18], Ю.Є. Дащук [4], О.О. Бейдик [2], І.В. Смаль [16], Н.Г. Луців [13], О.О. Любіцева [14], О.І. Шаблій та З.О. Касянчук [19] та ін. У тлумачному словнику-довіднику з екології під терміном «рекреаційний потенціал» розуміють «ступінь здатності природної системи справляти на людину під час відпочинку позитивний фізичний, психічний та соціально-психологічний вплив» [12]. А в екологічній енциклопедії визначено, що «рекреаційний потенціал – це сукупна продуктивність розвіданих природних ресурсів та культурних цінностей територій, які можуть бути залучені та використані для відпочинку, лікування та туризму [6].

Метою статті є дослідження розвитку рекреаційного потенціалу районів та областей України та вплив російського повномасштабного вторгнення на розвиток рекреаційного потенціалу України.

Виклад основних результатів дослідження. Досвід багатьох країн світу, в тому числі й України,

свідчить про те, що туризм є не тільки джерелом здоров'я населення, але й джерелом отримання доходів і несе значний вклад у забезпечення стабільного розвитку областей країни.

Територія України має вигідне економіко-географічне розташування, володіє сприятливими кліматичними умовами, має вихід до Чорного та Азовського морів, де здійснюється майже цілорічно навігація, сусідами є розвинені країни, що сприяє розвитку рекреаційного потенціалу туристичної галузі.

Всю територію країни простягається залізнична та автомобільна мережа, що єднає народногосподарський комплекс України, забезпечує внутрішню цілісність та сприяє стабільному розвитку економічних зв'язків із сусідніми країнами, в тому числі чорноморсько-азовські порти забезпечують тісні зв'язки з портами країн Румунії, Туреччини, Болгарії, Грузії, а також вихід до Атлантики та віддаленими частинами світу.

Розвитку рекреаційного потенціалу сприяє майже усе узбережжя Чорного та Азовського морів. Але, на жаль, розвиток сфери обслуговування в Україні гальмує та ще далекий від міжнародних стандартів.

В Західно-Причорноморському районі Одеської області потужний рекреаційний потенціал, передусім, має пляжний туризм (м. Одеса, Комінтернівський, Овідіопольський, Білгород-Дністровський, Татарбунарський та Кілівський райони); лікувально-оздоровчий та реабілітаційний туризм (Куяльницький лиман, м. Одеса, Іллічівськ та Южне, Білгород-Дністровський, Овідіопольський райони); спортивний туризм (м. Вилкове, м. Одеса, Кодимський та Котовський райони); культурно-пізнавальний туризм (м. Одеса, Білгород-Дністровський, м. Кілія, м. Болград, м. Ізмаїл, с. Нова та Стара Некрасівка); винно-гастрономічний (с. Шабо, м. Одеса, Кілівський район, м. Вилкове, с. Криничне); екологічний (Кілівський район, господарство Фрумушика-Нова, м. Татарбунари, Роздільнянський район, Савранський ліс); етнографічний (с. Усатово, с. Нерубайське, Цвинтар Сотнікової Січі).

В Одеської області налічується біля 109 об'єктів природно-заповідного фонду національного значення, серед яких 1 біосферний заповідник (Дунайський); 3 національних природних парків («Куяльницький»; «Тузовські лимани», «Нижньодністровський»); два пам'ятники природи державного значення – «Одеські катакомби» та «Михайлівський яр». Область нараховує близько 24 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва місцевого значення. У дельті Дунаю розташований унікальний біосферний заповідник «Дунайські плавні». На березі Тилігульського лиману розташований регіональний ландшафтний парк Тилігулі.

Важливу роль відіграє культурно-рекреаційне господарство Одеської області. Сприятливі кліматичні умови Примор'я, численні пляжі, тепла морська вода, ріпа лиманів, лікувальні грязі, мінеральні джерела зумовлюють його загальнодер-

жавне значення. Серед курортів Одеської області можна виділити основні відомі заклади: Аркадія, Великий Фонтан, Кароліно-Бугаз, Куяльник, Лузанівка, Чорноморка тощо. Самим відомим та старішим курортом Одеси є Куяльник, який відомий своїми лікувальними грязями.

Миколаївська область має природно-кліматичні умови, морські піщані пляжі вздовж Чорноморського узбережжя та мальовничі ландшафти берегів Південного Бугу і численних водосховищ, джерела мінеральної води, запаси лікувальних грязей (Тилігульського та Бейкушанського лиманів), лісові масиви, бази відпочинку та курортні зони (с. Коблево) для значного розвитку рекреаційного потенціалу туристичної галузі. Найперспективнішими видами туристичної галузі на Миколаївщині є екологічний, сільський (зелений), історико-культурний, промисловий, індустріальний, молодіжний, активний види туризму (рафтинг, кайтинг, джампінг, пішохідний туризм, спортивне орієнтування тощо).

В цій області налічується понад 150 територій та об'єктів природно-заповідного фонду; біосферний заповідник «Волижин ліс», о-в Довгий, о-в Круглий; два національних природних парку («Бузький Гард», «Білобережжя Святослава»); п'ять регіональних ландшафтні парки («Кінбурнська коса», «Гранітно-степове Прибужжя», «Тилігульський», «Прийнгульський», «Висунсько-Інгулецький») тощо.

Карпатський район має найпотужніший лісовий рекреаційний потенціал України, що складає 52% об'ємного та 51% вартісного потенціалу природних рекреацій країни. Одним з основних компонентів цього потенціалу є різноманітні мінеральні води, на базі яких сформувалися бальнеологічні та кліматичні курорти (лікувально-діагностичні кабінети, кабінети масажу та лікувальної фізкультури, фізіотерапевтичні кабінети, водолікарні, інгаляції, аеросолярії) державного та місцевого значення, територія яких складає 156 га.

В Карпатському районі налічується понад 1800 територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Серед найвідоміших національних природних парків серед туристів можна виділити: «Синевир», «Ужанський», «Зачарований край», «Карпатський», «Гуцульщина», «Галицький», «Синьогора», «Верховинський», «Яворівський», «Сколівські Бескиди», «Північне Поділля», «Бойківщина», «Королівські Бескиди», «Вижницький», «Черемоський», «Хотинський». Також у цьому районі наявні природні заповідники: у Львівській області – Розточчя; в Івано-Франківській – «Горгани». В Закарпатській області розташований один біосферний заповідник – Карпатський.

Цей район має великий потенціал для розвитку лікувально-оздоровчого туризму (бальнеолікування, грязе-лікування, озокерито-лікування, клімато-лікування), ландшафтний (лісові і половинні ландшафти, ландшафти схилів, сприятливі облаштування гірськолижних полів), археологічний (залишки стародавнього Галича, трипільські поселення на р. Дністер, руїни скельних фортець,

старослов'янські городища); історико-культурний (більш ніж 6 тис. пам'яток архітектури); сільський (зелений) туризм тощо.

Придніпровський район до складу якого входять Дніпропетровська та Запорізькі області, в якому розвинені пізнавальний, лікувально-оздоровчий, рекреаційний, реабілітаційний, промисловий та сільський туризм. Цей район багатий на історико-культурні ресурси та пам'ятники, серед яких можна виділити природні заповідники Дніпровсько-Орільський, «Кам'яні могили»; національні природні парки «Великий Луг», «Приазовський національний природний парк», унікальний історичний комплекс о. Хортиця. Цей район має бальнеологічні ресурси (солоний лиман, узбережжя Азовського моря, бальнеологічні курорти степової зони); лікувальні природні ресурси (грязь, ропа лиману, питна вода). Придніпровський район має велику кількість заповідників та дендропарків.

До складу Подільського туристичного району входить найменш урбанізовані Вінницька, Тернопільська, Хмельницька області. Серед потенціалу цього району можна виділити природні ділянки річок Дністер, Південний Буг, Смотрич, Случ та водосховища (Дністроське, Заложцівське) (Рекреаційно-туристичні ресурси України). У Вінницькій та Хмельницькій областях наявні мінеральні води – 12 освоєних родовищ (Острівне, Тяжлівське, Черепашинське, Регіна, Немирівське, Новохмельницьке, Хмельницьке) найціннішими з яких є гадномінеральні ресурси Новохмельницького та Хмельницького родовищ радонових вод (курорт «Хмільник») та 5 у Тернопільській області. Також наявні в цьому районі родовища торф'яних грязей – «Войтоцьке» (Вінницька область) та «Конопківське» (Тернопільська область). Території та об'єкти природно-заповідного фонду складають 1621 одиницю, серед яких національні природні парки – 3 («Подільські Товтри», «Мале Полісся», «Кармелюкове Поділля»); природний заповідник «Медобори», велика кількість парків-пам'яток садово-паркового господарства тощо [7].

Харківська, Полтавська та Сумська області входять до складу Північно-Східного туристичного району. Ці області багаті на історико-культурні пам'ятки національного та місцевого значення («Гомільшанські ліси», «Дворічанський», «Слобожанський», «Гетьманський», «Деснянсько-Старогутський», «Пирятинський», «Нижньосульський», «Печенізьке поле», «Великобурлуцький степ», «Ізюмська лука» тощо). Взагалі в районі наявні більше ніж 9600 пам'яток культурної спадщини. На території Північно-Східного району функціонує відомий всім курорт «Миргород». У всіх областях району наявні водні ресурси для розвитку потенціалу рекреаційного туризму. Також наявний потенціал для розвитку сільського (зеленого) туризму (екологічна стежка «о. Масальський») [8–10].

До Столичного району входять Київська, Житомирська та Чернігівська області, які поступаються площиною та кількістю населення Причорноморському району. В цьому районі наявні лісові ресурси. У цьому районі переважно розвиваються

пізнавальний, пішохідний, водний, релігійний, діловий, навчально-освітній, спортивний туризм. Район виділяється наявністю лісових та водних (Дніпро, Десна, Прип'ять, пониззя Сожу, Сейму тощо) ресурсів, а також наявністю мінеральних джерел з радоновими водами, торфовими і сапропелевими лікувальними грязями (Миронівка, Біла Церква, Конча-Заспа, Березань, Житомир, Чернігів). В Столичному районі наявні більше ніж 1450 території та об'єкти природно-заповідного фонду, серед яких національних природних парків в Чернігівській області – 3 («Ічнянський», «Мезинський», «Залісся»); Київській – 2 («Залісся», «Білоозерський»); м. Київ – 1 («Голосіївський»).

Центральний район (Черкаська та Кіровоградська області), де налічується біля 812 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, популярними для туристів з яких є дендропарк «Софіївка» та заповідник Т.Г. Шевченка. На території району налічується більше ніж 120 закладів харчування. Наявні різнотипові об'єкти сфери дозвілля: театри, концертні організації, музеї, кінотеатри, відео-зали, клубні заклади. Черкаська область багата на річки (1037 річок), а також наявність мінеральних вод (с. Моршин, м. Золотоноша, Драбівський район, с. Безбородьки), що дає потенційну можливість розвивати лікувально-оздоровчий туризм, водний тощо. У центральній частині Черкаської області знаходиться один з найбільших острівних масивів будово-соснових лісів в Україні – «Черкаський бір». Кіровоградщиною протікають найбільші річки країни – Південний Буг та Дніпро та нараховується ще біля 8 середніх річок і 202 річки довжина яких більше

10 км. Також в області наявний відомий санаторій «Дружба» для лікування за допомогою озокериту (озокеритотерапія).

Провівши дослідження наявного рекреаційного потенціалу туристичної галузі України, можна зробити висновок про забезпечення наявних ресурсів. Але необхідно звернути увагу на поліпшення надання кваліфікованих послуг та умов відпочинку використовуючи наявні рекреаційні ресурси для задоволення потреб туристів.

Україна має великий рекреаційний потенціал туристичної галузі, який суттєво постраждав внаслідок повномасштабного вторгнення російських загарбників 24 лютого 2022 року. Сума збитків завданих російськими агресорами українській інфраструктурі становить більше 127 млрд. дол США (Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, складає понад \$127 млрд – звіт KSE Institute станом на вересень 2022 року). В наслідок атак російськими окупантами значно пошкоджені рекреаційні об'єкти України, а саме: історії, культури, природи, що стає загрозою для розвитку збалансованого потенціалу рекреаційного потенціалу країни.

Рядовий аудит встановив суттєві збитки внаслідок руйнувань або знищення російськими загарбниками української культурної спадщини на 22 червня 2022 р. (табл. 1)

Станом на 25 травня 2023 року пошкоджено та зруйновано внаслідок російського вторгнення 1520 об'єктів культурної інфраструктури (клубні заклади, бібліотеки, музеї, театри, філармонії, заклади мистецької освіти) України, з них 541 об'єкти зруйновано повністю (рис. 1).

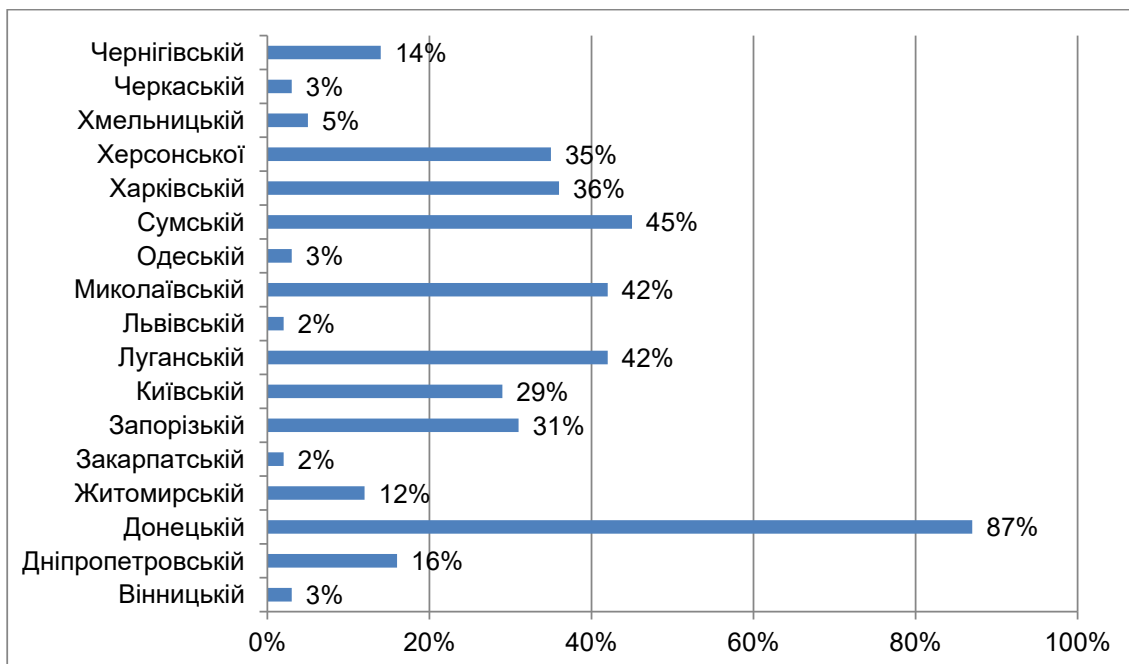

Рис. 1. Пошкоджено та зруйновано культурної інфраструктури в Україні станом на 25 травня 2023 р.

Джерело: побудовано авторами

**Втрати та попередня оцінка потреб секторів туристичної галузі
внаслідок війни РФ проти України на червень 2022р.**

Види витрат	Одиниця кількості	Первісна кількість об'єктів	Кількість пошкоджених об'єктів	Оцінка втрат, млрд. грн	Оцінка втрат, млрд. дол. США		
Прямі збитки інфраструктури							
Зруйновано							
Релігійні установи	од.	н.д.	17	1,4	0,1		
Спортивні культури	од.	1656	24	2,4	0,1		
Молодіжні центри	од.	н/д	5	0,01	0,00		
Культурна сфер	од.	2135	280	9,6	0,4		
Туристичні сфера	од.	1876	28	0,3	0,0		
Пошкоджено							
Релігійні установи	од.	н.д.	19	0,8	0,0		
Спортивні культури	од.	1656	71	1,7	0,1		
Молодіжні центри	од.	н/д	23	0,01	0,0		
Культурна сфер	од.	2135	247	5,6	0,2		
Туристичні сфера	од.	1876	21	0,1	0,0		
Загальні прямі збитки інфраструктури			683	21,9	0,7		
Непрямі втрати економіки							
Зменшення доходів галузі культури та спорту			x	x	x	15,5	0,5
Зменшення доходів туристичної галузі			x	x	x	110,8	3,8
Загальні непрямі втрати галузі			x	x	x	126,3	4,3
Потреба у відновленні							
Ремонт та відбудова пошкоджених активів у сфері культури			x	x	x	20,7	0,7
Ремонт та відбудова пошкоджених активів у спортивній сфері			x	x	x	4,9	0,1
Ремонт та відбудова пошкоджених релігійних об'єктів та установ			x	x	x	3,0	0,1
Ремонт та відбудова об'єктів туристичної галузі			x	x	x	0,4	0,0
Компенсація частини непрямих втрат на підтримку та відновлення підприємств культурної сфери			x	x	x	3,1	0,1
Компенсація частини непрямих втрат на підтримку та відновлення підприємств туристичної сфери			x	x	x	11,1	0,4
Витрати на обстеження прибережної туристичної зони на предмет розмінування			га	x	2000000,00	0,9	0,0
Витрати на розмінування прибережної туристичної зони			га	x	200000,00	4,4	0,2
Загальна потреба у відновленні галузі			x	x	x	48,5	1,6

Джерело: побудовано авторами

Серед пошкодженої культурної інфраструктури в різних областях України 571 бібліотек, 82 музеї та галереї, 25 театри та філармонії, 115 заклади мистецької освіти, відбудова яких потребує \$100 мільярдів. Слід зазначити, що наразі немає можливості точного підрахунку збитків, які нанесли російські дії об'єктам культурної інфраструктури, майже вся Луганська область та більшість частин територій Херсонської, Запорізької та Донецької областей досі перебувають у тимчасовій окупації. В таблиці 2 наведено рекреаційний потенціал туристичної галузі тимчасово окупованих територій України.

Шкоду нанесену війною рекреаційному потенціалу туризму України оцінимо за даними державних фінансів, а саме надходжень до державного бюджету від туристичної галузі у порівнянні з аналогічним періодом (рис. 2).

Як бачимо на рисунку, за перші три місяці 2023 р. організаціями туристичної галузі сплачено на 29% (383 млн 221 тис грн.) менше за аналогічний період у 2022 р. (540 млн 406 тис грн.), а у 2021 році за перші три місяці представниками туристичного бізнесу перераховано 629 млн 135 тис грн.

Висновки. Для багатьох регіонів рекреаційний потенціал є головним джерелом сталого територі-

Рекреаційний потенціал туристичної галузі тимчасово окупованих територій України

Область	Об'єкти природного заповідного фонду	Історичні та пам'ятки архітектури	Значущі об'єкти
Миколаївська	89 територій, в т.ч. частина Чорноморського біосферного заповідника	3,3 тис. пам'яток, у тому числі 143 пам'ятки, 3 музеї з 8 відділами та історико-археологічний заповідник «Ольвія»	Сприятливий клімат, піщані пляжі уздовж Чорноморського узбережжя, джерела мінеральних вод, лікувальні грязі
Херсонська	69 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, 2 біосферні заповідники – Асканія-Нова ім. Ф.Е. Фальц-Фейна і Чорноморський	5,9 тис пам'яток, з них 143 входять до Державного реєстру національного надбання, 3 музеї з 6 філіями і відділами	Чорноморське і Азовське узбережжя в межах області (>200 км)
Запорізька	299 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, частина відділу українського степового заповідника «Кам'яні Могили»	6,8 тис пам'яток, в тому числі 25 пам'яток архітектури і містобудування, 3 заповідники, 16 музеїв із 2 відділами. Національний заповідник «Хортиця»	Сприятливі кліматичні умови, узбережжя Азовського моря
Одеська	92 природно-заповідні території, в тому числі заповідник Дунайські плавні, пам'ятки природи – Михайлівський яр і Одеські катакомби, ботанічний сад Одеського університету	7,4 тисяч пам'яток, з яких 1440 – пам'ятки містобудування і архітектури. 3 музеї з 7 філіялами і відділами, в тому числі перший в Україні музей – музей старожитностей в Одесі	о. Зміїний площею 1,5 км ² . Сприятливі кліматичні умови, численні пляжі (>300 км), лікувальні грязі, джерела мінеральних вод
Харківська	135 територій та об'єктів природно-заповідного фонду	Загальна кількість пам'яток складає 2535 одиниць, 15 державних музеїв і заповідників	Мінеральні джерела, курорти Березівські мінеральні води і Рай-Оленівка

Джерело: побудовано авторами за матеріалами [8]

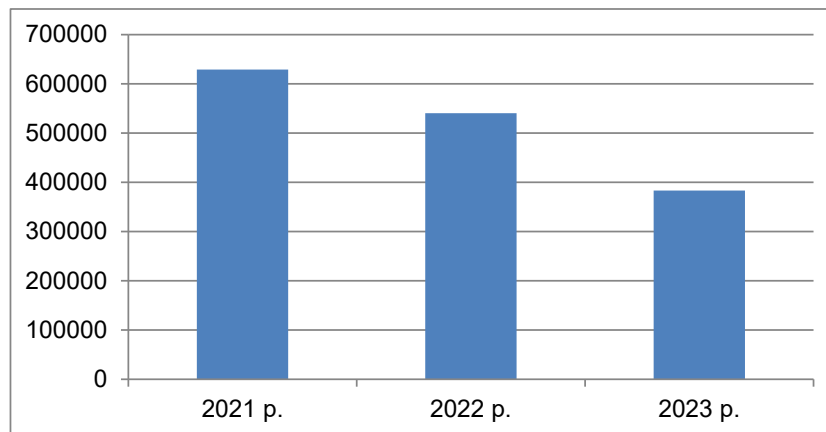

Рис. 2. Надходжень до державного бюджету від туристичної галузі України за перші три місяця 2021–2023 рр.

Джерело: побудовано авторами

ального розвитку. Особливе значення він набуває у процесі розвитку дотаційних регіонів. Багато в чому це обумовлено тим, що, з одного боку, регіон виступає як цільовий комплексний ресурс для стійкого функціонування та розвитку рекреаційного потенціалу, з другого – індустрія оздоровлення, володіючи мультиплікативним ефектом, здатна створити передумови для сталого розвитку регіону через вирішення його соціально-економічних

та екологічних проблем. В той же час, підходи які склалися до забезпечення розвитку рекреаційного потенціалу територій не розглядають його як елемент цілісної відкритої системи сталого регіонального розвитку, що не лише не дозволяє вирішити весь комплекс проблем, що виникають у процесі переходу до такого розвитку, але й здатне породити негативні тенденції, які призводять до нестійкості регіонального розвитку. У рекреацій-

ному потенціалі будь-якої території існують свої сильні та слабкі сторони, а також неминуче виникають можливості та загрози для його розвитку та реалізації.

Складність та багатогранність компонентів туристичного рекреаційного потенціалу території та можливостей його використання для розвитку туристичної діяльності в областях країни потребує формування та удосконалення універсальних методичних підходів до комплексної оцінки ресурсів, що дозволить з економічної точки зору приймати зважені рішення, які буду сприяти соціально-економічному розвитку областей країни.

Отже, можна зробити висновок, що рекреаційний потенціал туристичної галузі зазнав негативного впливу через російське вторгнення, що призвело до зменшення внутрішнього та міжнародного туризму, в деяких областях України взагалі неможливо здійснювати туристичну діяльність. Відновлення діяльності рекреаційного туризму в Україні можливе після припинення бойових дій на всій території країни, де окупації багатьох територій, відновлення всієї інфраструктури, в тому числі і транспортної та рекреаційних ресурсів.

Бібліографічний список:

1. Бедеяев В.Г., Багров М.В., Трушиньш Я.К. Рекреаційна система Криму: деякі проблеми управління. *Вісн. АН УРСР*. 1983. № 11. С. 70–77.
2. Бейдик О. О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристичних ресурсів України. Київ, 2004. 36 с.
3. Горин Г.В. Рекреаційно-туристичний потенціал Західного регіону України у контексті транскордонного співробітництва. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 2(106). С. 171–178.
4. Дацук Ю.Є. Рекреаційний потенціал регіону як об'єкт наукових досліджень. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки*. 2012. Вип. 126.
5. Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, складає понад \$127 млрд – звіт KSE Institute станом на вересень 2022 року. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-skladaye-ponad-127-mlrd-zvit-kse-institute-stanom-na-veresen-2022-roku/2>
6. Екологічна енциклопедія: У 3 т. / за ред. А.В. Толстоухов (головний редактор) та ін. Київ : ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007. Т.1: А-Е. 432 с.
7. Екологічний паспорт Вінницької області. URL: <http://www.vinco.gov.ua/load/>
8. Екологічний паспорт Полтавської області. URL: https://menr.gov.ua/files/docs/eco_passport/2018/Полтавська_область.pdf.
9. Екологічний паспорт Сумської області. URL: https://menr.gov.ua/files/docs/eco_passport/2017/Сумська%202017.pdf.
10. Екологічний паспорт Харківської області. URL: https://menr.gov.ua/files/docs/eco_passport/2017/Харківської%20області%20за%202017%20рік.pdf
11. Коваль П.Ф. та ін. В'їзний туризм : навчальний посібник. Ніжин : Лук'яненко В.В., 2010. 304 с.
12. Кондратюк Є.М., Хархота Г.І. Словник-довідник з екології. Київ : Урожай, 1987. 160 с.
13. Луців Н.Г. Принципи та інструменти економічного стимулювання ефективного використання природних рекреаційних ресурсів (на прикладі Львівської області) : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.06. Нац. лісотехн. ун-т України. Львів, 2007. 238 с.
14. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) 3-є вид., перероб. та допов. Київ : «Альтерпрес», 2005. 436 с.
15. Рекреаційно-туристичні ресурси України з основами туристичного ресурсознавства : навч. посіб. / Алешугіна Н.О., Барановська О.В., Барановський М.О., Зеленська О.О., Смаль І.В., Філоненко І.М.. Ніжин : ФОП Лук'яненко В. В. ТПК "Орхідея", 2015. 492 с.
16. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу. Ніжин : Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2010. 336 с.
17. Ткаченко Т.І., Соколова К.О. Теоретичні аспекти формування туристичного потенціалу підприємств. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Економіка»*. 2011. Вип. 1. С. 107–112.
18. Шабардіна Ю.В. Рекреаційний потенціал як складова продуктивних сил регіонального економічного простору : дис. канд. екон. наук: 08.00.05. Чернігівський державний технологічний університет. Чернігів, 2011.
19. Шаблій О.І., Касянчук З.О. Нові підходи до категорії «рекреаційний потенціал». *Економічна та соціальна географія*. Київ, 1995. Вип. 47. С. 38–47.

References:

1. Bedyayev V. G., Bagrov M. V., & Trushynsh Ya. K. (1983) *Rekreacijna sistema Krymu: deyaki problemy upravlinnya* [The recreation system of Crimea: some management problems]. *Visn. AN URSR*, vol. 11, pp. 70–77 (in Ukrainian)
2. Bejdyk O. O. (2004) *Metodologiya ta metodyka analizu rekreacijno-turystychnyh resursiv Ukrayiny* [Methodology and methods of analysis of recreational and tourist resources of Ukraine]. Kyiv. (in Ukrainian)
3. Goryn G. V. (2014) *Rekreacijno-turystychnyj potencial Zaxidnogo regionu Ukrayinyu konteksti transkordonnogo spivrobotnyctva* [Recreation and tourism potential of the Western region of Ukraine in the context of cross-border cooperation]. *Socialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny*, vol. 2(106), pp. 171–178. (in Ukrainian)
4. Dashhuk Yu. Ye. (2012) *Rekreacijnyj potencial regionu yak ob'jekt naukovyh doslidzhen* [The recreational potential of the region as an object of scientific research]. *Visnyk Xarkivskogo nacionalnogo texnichnogo universytetu silskogo gospodarstva. Ekonomichni nauky*, vol. 126. (in Ukrainian)
5. *Zagalna suma zbytkiv, zavdana infrastrukturi Ukrayiny, skladaye ponad\$127 mlrd– zvit KSE Institute stanom na veresen2022 roku* [The total amount of damage caused to the infrastructure of Ukraine is more than \$127 billion – KSE Institute report as of September 2022] (in Ukrainian)
6. *Ekologichna encyklopediya: (2007) U 3 t. / za red. A.V. Tolstouhov (golovnyj redaktor) ta in. Kyiv: TOV «Centr ekologichnoyi osvity ta informaciyi»*. 1: A-E. 432 p. (in Ukrainian)
7. *Ekologichnyj pasport Vinnyczkoyi oblasti: veb-sajt* [Environmental passport of the Vinnytsia region]. Available at: <http://www.vinco.gov.ua/load/> (in Ukrainian)
8. *Ekologichnyj pasport Poltavskoyi oblasti* [Ecological passport of the Poltava region]. Available at: menr.gov.ua/files/docs/eco_passport/2018/Poltavska_oblast.pdf. (in Ukrainian)
9. *Ekologichnyj pasport Sumskoyi oblasti* [Ecological passport of the Sumy region]. Available at: menr.gov.ua/files/docs/eco_passport/2017/Sumska%202017.pdf. (in Ukrainian)
10. *Ekologichnyj pasport Kharkivskoyi oblasti* [Ecological passport of the Kharkiv region]. Available at: https://menr.gov.ua/files/docs/eco_passport/2017/kharkivskoyi%20oblasti%20za%202017%20rik.pdf (in Ukrainian)

11. Koval P. F. et al. (2010) *V'yiznyj turizm* : [Inbound tourism] navchalnyj posibnyk. Nizhyn : Luk'yanenko V. V., 304 p. (in Ukrainian)
12. Kondratyuk Ye. M., Harhota G. I. (1987) *Slovnnyk-dovidnyk z ekologii* [Ecology reference dictionary]. Kyiv: Urozhaj. (in Ukrainian)
13. Luciv N. G. (2007) *Pryncypy ta instrumenty ekonomichno-go stymulyuvannya efektyvnogo vykorystannya pryrodnyx rekreacijnyx resursiv (na prykladi Lvivskoyi oblasti)* [Principles and tools of economic stimulation of effective use of natural recreational resources (on the example of Lviv region)]: dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.06. Nacz. liso-techn. un-t Ukrayiny. L. thesis ... candidate economy Sciences: 08.00.06. National forest technology University of Ukraine. L. (in Ukrainian)
14. Lyubiceva O. O. (2005) *Rynok turystychnykh poslug (geoprosorovi aspekty)* [Market of tourist services (geospatial aspects)]. 3-ye vyd., pererob. ta dopov. Kyiv: «Alterpres». (in Ukrainian)
15. Alieshuhina N. O., Baranovska O. V., Baranovskyi M. O., Zelenska O. O., Smal I. V., Filonenko I. M. (2015) *Rekreacijno-turystychni resursy Ukrayiny* [Recreational and tourist resources of Ukraine]. Nizhyn : FOP Lukianenko V. V. TPK "Orkhidea" (in Ukrainian)
16. Smal I. V. (2010) *Turystychni resursy svitu* [Tourist resources of the world]. Nizhyn : Nizhynskij derzhavnyj universytet imeni Mykoly Gogolya, 336 p. (in Ukrainian)
17. Tkachenko T. I., Sokolova K. O. (2011) *Teoretychni aspekty formuvannya turystychnogo potencialu pidpryemstv* [Theoretical aspects of formation of tourism potential of enterprises]. *Visnyk Mariupolskogo derzhavnogo universytetu*, vol. 1, pp. 107–112 (in Ukrainian)
18. Shabardina Yu. V. (2011) *Rekreacijnyj potencial yak skladova produktyvnyh syl regionalnogo ekonomichnogo prostoru* [Recreational potential as a component of productive forces of the regional economic space]: dys. kand. ekon. nauk: 08.00.05. Chernigivskij derzhavnyj tehnologichnyj universytet. Chernigiv (in Ukrainian)
19. Shabl'ij O. I., Kasyanchuk Z. O. (1995) *Novi pidhody do kategorii «rekreacijnyj potencial»* [New approaches to the category "recreational potential"]. *Ekonomichna ta social-na geografiya*. Kyiv. Vol. 47, pp. 38–47. (in Ukrainian)